

«In uffant è in uffant»

La convenziun da l'ONU davart ils dretgs d'uffants e giuvenils

■ **La Convenziun davart ils dretgs da l'uffant è ina cunvegna da l'Organisaziun da las Naziuns Unidas (ONU). Ils dretgs dals uffants e giuvenils en la vegliadetgna da 0 en fin 18 onns èn fixads en 54 artitgels. En il center stat la protecziun, la promoziun e la participaziun dals uffants en la societad.** Enfin al temp modern vegniva l'uffant considerà sco possess da ses geniturs resp. da ses bab. Quel decideva da sia vita, sia educaziun e sia forza da lavur; l'uffant aveva da far obedienscha. Pir durant l'industrialisaziun e l'introducziun dal duair d'ir a scola ha la «societad burgaisa» cumenzà a diffe-

renziar tranter il mund da l'uffant ed il mund dals creschids, quai ch'ha midà la discussiun davart obedienscha e duairs dals uffants. L'attenziun ch'ins ha dà dapi las revoluziuns en America (1776) ed en Frantscha (1789) als dretgs da l'uman ha era incità da s'occupar dapli cun la situaziun dals uffants. Tras l'English Factory Act dal 1833 han ins per exempel scumandà en la Gronda Bretagna la lavur en fabrica per uffants sut 9 onns, e l'on 1842 è vegnì limità la lavur sut terra cun il Mines Act. Il 1896 ha la lescha burgaisa introduci en la Germania puniziuns per ils geniturs che maltractavan lur uffants u che na s'occupavan betg avunda da quels. Il 1899 han ins introduci en ils Stadis Unids tribunals da giuventetgna. Avant vegnivan ils uffants tractads sco creschids avant dretgira. Il 1902 declera la pedagoga Ellen Key il 20avel tschientaner sco il tschientaner da l'uffant. Malgrà che blers uffants vegnan anc adina privads da lur uffanza tras explotaziun, lavur e prostituziun, è il tschientaner passà tutttina l'epoca la pli impurtanta en l'istorgia dals dretgs da l'uffant.

renziar tranter il mund da l'uffant ed il mund dals creschids, quai ch'ha midà la discussiun davart obedienscha e duairs dals uffants. L'attenziun ch'ins ha dà dapi las revoluziuns en America (1776) ed en Frantscha (1789) als dretgs da l'uman ha era incità da s'occupar dapli cun la situaziun dals uffants. Tras l'English Factory Act dal 1833 han ins per exempel scumandà en la Gronda Bretagna la lavur en fabrica per uffants sut 9 onns, e l'on 1842 è vegnì limità la lavur sut terra cun il Mines Act. Il 1896 ha la lescha burgaisa introduci en la Germania puniziuns per ils geniturs che maltractavan lur uffants u che na s'occupavan betg avunda da quels. Il 1899 han ins introduci en ils Stadis Unids tribunals da giuventetgna. Avant vegnivan ils uffants tractads sco creschids avant dretgira. Il 1902 declera la pedagoga Ellen Key il 20avel tschientaner sco il tschientaner da l'uffant. Malgrà che blers uffants vegnan anc adina privads da lur uffanza tras explotaziun, lavur e prostituziun, è il tschientaner passà tutttina l'epoca la pli impurtanta en l'istorgia dals dretgs da l'uffant.

Il tschientaner dals dretgs da l'uffant

Il moviment dal dretg dals uffants ha d'engraziar bler a la lavur da pionier dad Eglantyne Jebb da la Gronda Bretagna, fundatura dal *Save the Children Fund*. Alarmada tras la situaziun catastrofal dals uffants fugitivs en il Balcan ed en Russia curt suenter l'Empriema Guerra mundiala e persuadida da la necessitad da l'agir permanent per l'interess dals uffants, ha Eglantyne Jebb creà in tschentament per uffants, la Children's Charter. Quella ha ella tramessa a la Societad da las Naziuns a Geneva cun ils pleds: «Jau sun persuadida che nus stuain pretender

Tut ils uffants han il dretg da viver en buna sanadad. Perquai duain els pudair sa nutrir correctamain, durmir suffizientamain, survegnir in bun tractament medical, disponer d'infurmaziuns davart la prevenziun d'accidents e savair tge ch'è bun per lur sanadad e tge betg.

KEYSTONE

tscherts dretgs dals uffants ed agir per che quels vegnian reconuschids generalmain.»

La charta è vegnida relaschada il 1924 da la radunanza generala da la Societad da las Naziuns ed è enconuschenta sco *Declaraziun da Geneva*. Ella cunteneva dretgs fundamentals da l'uffant pertutgant ses bainstar, ma nagins dretgs liants. Suenter che la Societad da las Naziuns è vegnida schliada il 1946, ha ella pers sia basa.

Curt suenter la Segunda Guerra mundiala avev'ins ponderà da sutmetter la *Declaraziun da Geneva* dal 1924 cun pitschnas midadas per l'approvaziun tras las Naziuns Unidas. La *Declaraziun generala dals dretgs umans*, approvada il 1948 da la Radunanza generala da las Naziuns Unidas, na permetteva dentant nagin document separà orientà als basegns dals uffants. Dentant cunteneva er la declaraziun dals dretgs umans tschertas indicaziuns davart la protecziun dals uffants.

L'on 1959 ha la Radunanza generala da las Naziuns Unidas relaschà suenter plirs onns da preparaziun la *Declaraziun dals dretgs da l'uffant*. Da là ennà vala ils 20 da november sco di dals dretgs da l'uffant. La declaraziun cunteneva tscherts dretgs concrets, sco

per exempel il dretg ad in num, ad ina naziunalitad u a la scolaziun gratuita sin il stgalim da la scola elementara. Ella n'è dentant strusch pli obliganta che la *Declaraziun da Geneva* dal 1924.

Ils *Patgs internaziunals davart dretgs economics, socials e culturalis e davart dretgs civils e politics* dal 1966 èn ils emprims contracts cumplexsivis pertutgant ils dretgs umans sin plaun mundial. Els concretiseschan la *Declaraziun generala dals dretgs umans* giuridicamain nunobliganta dal 1948. Per part cuntengnan els er singulas prescripziuns che pertutgan specificamain l'uffant: il scumond da discriminaziun; il dretg da protecziun tras la famiglia, la societad ed il stadi; il dretg sin in num ed ina naziunalitad; il dretg da protecziun da l'uffant en cas ch'ina lètg vegn schliada.

Cun l'intenziun da render attent en tut il mund sin ils basegns da l'uffant ha l'ONU declerà il 1979 sco l'on da l'uffant. Da quel temp datescha er l'emprim sboz per la *Convenziun davart ils dretgs da l'uffant*. Questa convenziun duava daventar in instrument ch'oblighescha ils stadis da s'engaschar activamain per il bainstar da l'uffant. Plinavant vulev'ins rimnar en quella ils dretgs da l'uffant sparpagliads en tozzels da documents dal dretg internaziunel ed adattar las divergenzas.

L'UNICEF ed organisaziuns internaziunals privatas han contribuì essenzialmain a crear questa convenziun grazia a lur enconuschientschas spezialas. Ils 20 da november 1989, 30 onns suenter la *Declaraziun davart ils dretgs da l'uffant* e 10 onns suenter l'on internaziunel da l'uffant, ha la Radunanza generala da las Naziuns Unidas acceptà la *Convenziun davart ils dretgs da l'uffant*. Tut ils stadis dal mund – danor ils Stadis Unids da

l'America e la Somalia – han ratifitgà la cunvegna. La Svizra ha fatg quai ils 24 da favrer 1997.

Ils singuls artitgels da la convenziun

La convenziun dals dretgs da l'uffant vegn applitgada per tut ils uffants, q.v.d. per tut ils umans che n'han betg anc cuntanschi 18 onns. La convenziun als protegia e reconuscha sco personalitads individualas cun agens giavischs e cun in'atgna voluntad. L'uffant ha il dretg da vegnir protegi tenor la lescha cunter intervenziuns en sia vita privata, sia famiglia, si'abitaziun, sia corrispondenza, si'onur e ses num. Plinavant pretenda la convenziun per mintg'uffant il dretg da ruaus, da giugar e da sa recrear. Qua ina resumaziun dals artitgels essenzials da la convenziun:

Tut ils uffants han ils medems dretgs (artitgel 2): Mintga uffant è different. Ma tut ils uffants han ils medems dretgs. Nagin na dastga vegnir dischavantagià sin fundament da sia schlataina, sia color da la pel, sia derivanza, sia lingua u sia religiuin.

Il dretg d'avair in num ed ina naziunalitad (artitgel 7): Mintga uffant ha il dretg d'avair in num ed ina naziunalitad. Ed el ha il dretg d'enconuscher ses geniturs.

Il dretg da betg vegnir separà dals geniturs (artitgel 9): Ils uffants na dastgan

betg vegnir separads da lur geniturs cunter lur voluntad – danor en cas da maltractament u negligentscha. Mintga uffant ha il dretg da tgirar il contact cun tuts dus geniturs.

Il dretg d'exprimer sia opiniun e da vegnir tadlà (artitgel 12): Cura ch'ils geniturs prendan decisions, èn savens era ils uffants pertutgads. Perquai ha mintga uffant il dretg d'exprimer sia opiniun e quella duess, sche pussaivel, vegnir resguardada.

Il dretg a la libertad da patratg, da conscienza e da religiuin (art. 14): Ils patratgs e la cardientscha da mintga uffant ston vegnir respectads.

Il dretg a la libertad da reuniun (artitgel 15): Ils uffants han il dretg da s'inscuntrar cun auters e da sa reunir paschavilmain.

Il dretg a la sfera privata (artitgel 16): Ils uffants han il dretg d'avair secrets ed ina vita privata: nagin na dastga sfugar en lur chaussas persunalas, tadlar dascumain lur discurs, leger lur diari u lur brevs.

Il dretg a la protecziun da maltractaments (artitgel 19): Ils uffants ston vegnir protegids da violenza, maltractament, explotaziun e negligentscha – cun leschas e cun purschidas d'agid e d'accumpagnament per uffants e creschids.

Il dretg a la meglra sanadad pussaivla (artitgel 24): Tut ils uffants han il dretg da viver en buna sanadad. Perquai duain els pudair sa nutrir correctamain, durmir suffizientamain, survegnir in bun tractament medical, disponer d'infurmaziuns davart la prevenziun d'accidents e savair tge ch'è bun per lur sanadad e tge betg.

Il dretg a la furnaziun (artitgel 28): Tut ils uffants han il dretg a la furnaziun ed a medemas schanzas: la scola elementara sto esser obligatorica e gratuita. Tgi che ademplescha las premissas duai pudair far ina scola cuntinuanta – independentamain dal budget da la famiglia.

Il dretg al temp liber, al gieu ed a la recreaziun (artitgel 31): Mintga uffant ha il dretg al temp liber, al gieu ed a la recreaziun. E mintga uffant po sa participar a la vita culturala ed artistica da la societad.

Il dretg da vegnir protegi d'abus sexuals (artitgel 34): Mintga uffant ha il dretg da vegnir protegi d'abus sexuals. La prostituziun e represchentaziuns pornograficas èn scumandadas.

La convenziun furma ina part integrala dal dretg da tut ils stadis che l'han ratifitgà, pia er dal dretg svizzer. Quai vul dir ch'il stadi s'oblighescha da sustegnair las familias en lur incumbensas d'educaziun cun leschas e purschidas adequatas. La convenziun na sa lascha dentant betg realisar sulettamain sin plaun governmental. Ella sto vegnir resguardada dapertut là nua ch'ils uffants vivan: en famiglia, en scola, en vischnanca, en il quartier.

Co pudain nus creschids ans engaschar en il mintgadi per ils dretgs dals uffants?

Integrar ils uffants en las decisions che pertutgan els:

- Resguardar las propostas dals uffants per endrizzar lur chombra ed als gidar a realisar ellas.
- Laschar planisar ils uffants las vacanzas u las excursiuns ed alura decider comunablamain.
- Elavurar en scola comunablamain il nov urden da chasa u planisar e concepir da nov la piazza da scola.
- Planisar ed organisar il program da las uniuns ensemen cun ils uffants.

Infurmar ils uffants:

- Tematisar ils dretgs dals uffants en scola, en famiglia u en l'uniun.
- Infurmar ils uffants davart purschidas culturalas.

- Render attent ils uffants a purschidas da cussegliaziun e d'infurmaziun.

S'engaschar sin plaun politic per ils uffants:

- Promover en vischnanca projects a favur dals uffants, sco maisas da mezdi, scolas dal di, uras da bloc, canortas.
- Pretender in ambient da viver adattà als uffants.

Dar als uffants «spazi»:

- Dar als uffants spazi e pussaivladads da giugar en la proxima vischnanca dal lieu d'abitar.
- S'engaschar per ina pagina d'uffants en la gasetta regiunala.

La preschentaziun:

Comité svizzer per l'UNICEF. Ils uffants han dretgs – era tar nus. La Convenziun dals dretgs da l'uffant en Svizra. Turitg 1992.

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=876
www.chattà.ch

Broschura da l'Unicef davart la convenziun (a sanestra) ed infurmaziuns per ils uffants, edidas da la Pro Juventute (a dretga).